

О. В. Руда

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Рецепція поезії Лазаря Барановича в літературознавстві

Руда О. В. Рецепція поезії Лазаря Барановича в літературознавстві. У статті в хронологічній послідовності розглянуті основні етапи дослідження поетичної творчості Лазаря Барановича, названо головні дискусійні моменти і проблеми літературознавчої рецепції. Особлива увага приділяється епістолярній спадщині з метою реконструкції авторських уявлень про свого читача та призначення власної творчості. Детально простежуються причини тривалої негачії поетичної творчості Лазаря Барановича. До аналізу залучаються польськомовні та англійськомовні дослідження.

Ключові слова: *бароко, Лазар Баранович, «Lutnia Apollinowa», «Żywoty świętych», концептизм, польськомовна поезія.*

Руда Е. В. Рецепция поэзии Лазаря Барановича в литературоведении. В статье в хронологическом порядке рассмотрены основные этапы исследования поэтического творчества Лазаря Барановича, названы главные моменты научной дискуссии и проблемы литературоведческой рецепции. Особое внимание обращено на эпистолярное наследие с целью реконструкции авторских представлений о своем читателе и назначении собственного творчества. Подробно прослеживаются причины длительной негачии поэтического творчества Лазаря Барановича. В анализе используются польскоязычные и англоязычные исследования.

Ключевые слова: *барокко, Лазарь Баранович, «Lutnia Apollinowa», «Żywoty świętych», концептизм, польскоязычная поэзия.*

Ruda O. V. The reception of the Lazar Baranowych's poetry in the literary criticism. In the article the basic stages of the research of poetic legacy of Lazar Baranowych are considered in a chronologic sequence. The main debatable moments and problems of literary since reception are adopted. The special attention is spared to the epistolary inheritance with the aim of reconstruction of authorial ideas about the reader and setting of own work. The reasons of long rejection of poetic legacy of Lazar Baranowych are analyzed in detail. Polish and English researches are used in the analysis.

Key words: *baroque, Lazar Baranowych, «Lutnia Apollinowa», «Żywoty świętych», conceptism, Polish poetry.*

Лазар Баранович — один із найяскравіших представників Києво-Чернігівського кола літераторів. Його письмова спадщина складається з поетичної, проповідницької, полемічної творчості, а також із чималого кількості листів. Рецепцію гомілетики Лазаря Барановича детально дослідила Олена Матушек, виділивши кілька етапів у прочитанні проповідей письменника: 1) друга половина XVII–XVIII ст. (сучасники й найближчі нащадки); 2) XIX ст. (дослідники, зорієнтовані на історико-біографічну інформацію); 3) XX–XXI ст. (фахівці-літературознавці) [11:234]. Такий підхід прийнятний не тільки щодо проповідей Лазаря Барановича, але й щодо іншої частини його творчості. Проте слід зважати на жанрові особливості. Жанр проповіді має діалогічний характер (проповідник — аудиторія), тому під час дослідження цих творів аналіз реципієнта посідає особливе місце. Рецепція ж барокової поезії, тим більше польськомовної, пов'язана з низкою інших літературознавчих і культурологічних

проблем, зокрема з несприйняттям давньої поезики та образності, зі спробами розглядати певні поетичні явища поза культурно-історичним контекстом, у яких вони створювались, з мовними особливостями тощо.

У творчості Лазаря Барановича домінує поезія, проте він більш відомий не як поет, а як церковний, культурний і суспільний діяч, проповідник і полеміст. Аналіз епістолярної спадщини чернігівського владика дозволяє частково простежити його ставлення до власної творчості.

Образ свого читача та мету власної творчості Лазар Баранович подає у листах до різних адресатів, зокрема до Варлаама Ясинського, Симеона Полоцького та Інокентія Гізеля [22]. Читач для чернігівського владика — це насамперед християнин, здатний не лише оцінити написане автором, але й встановити з ним особливий молитовний зв'язок. У творчому процесі письменнику найважливіше «залишити після себе труди... на користь Церкви Божої й заслужити від людей

добру пам'ять...» (лист до Інокентія Гізеля, 1669 р.) [22:82].

Прикметно, що в текстах листів Лазаря Барановича художній стиль часто домінує над епістолярним. У них етикетні формули переплітаються з біблійними цитатами. Події з власного життя знаходять доволі оригінальні асоціативні відповідники в біблійному тексті: «...і як у час хресних страждань Христових земля потряслась, так тритижнева бездіяльність у друкарні мене засмутила» (лист до Варлаама Ясинського) [15:22].

Навіть співбесідники зауважували використання характерних для барокової поетики засобів у листах чернігівського поета: «Розбираючи ці нісенітничі [йдеться про поданий на початку листа міф про химеру, складність аналізу якого порівнюється автором зі складністю прочитання листа Барановича, — О. Р.], я сам ледве дійшов до їх дійсного сенсу, для того саме, аби як-небудь розібрати, подібному Гордієвому вузлу, сенс твого листа, закритий трьома шарами, адже в ньому вражає і висота найсвятішого богослов'я, і виявляється знання Святого Письма, і місцями помітно хитромудрий багатоскладний період ораторського мистецтва» (лист Паїсія Лігаріда, 19 вересня 1664 р.) [15:392]. Насамкінець адресант резюмує написане ним як реакцію на своєрідну манеру письма Лазаря Барановича: «Врешті, сам я вже бачу, що став справжнім азіатом у своїй багатослівності; до цього мене спонукав твій лист, що містить у собі троякий рід слова: витончений, чільний і поважний...» [15:399].

Однак, слід зауважити, що митрополит Паїсій Лігарід з відомих нам адресантів Барановича чи не єдиний, хто дозволяє собі коментувати стилістику чернігівського владика. Це пояснюється тогочасним суспільним статусом митрополита Паїсія, адже, як зазначено в коментарях до наведеного вище листа, він «був у Москві на вершині церковно-адміністративної могутності і демонстрував там свою ерудицію, що видно з усього листа» [18:391]. Інші ж адресанти, серед яких переважають українські церковні та політичні діячі, сприймають Лазаря Барановича лише як владика, впливового та шанованого, і звертаються до нього відповідно до усталених норм церковної етики.

У цьому контексті показовою є рецепція одного з найбільш відомих сучасників Лазаря Барановича свт. Дмитра Туптала. У своєму «Діаріуші» святитель кілька разів згадує про чернігівського владика. Проте за якийсь час після його смерті свт. Дмитро Туптало відгу-

кується про його наступників негативно: «Книга друкованих віршів була надіслана мені [очевидно, йдеться про поетичну збірку свт. Іоана Максимовича «Алфавит собраний, рифмами сложенный...», — О. Р.]. Бог дав тим віршомазам друкарню, і бажання, і гроші, і вільготне життя» (лист до митрополита Стефана Яворського, 27 лютого 1708 р.) [21:514]. Порівнюючи надіслані вірші з ненадрукованими проповідями митрополита, святитель називає твори «віршомазів» «худими кружальцями руди на поверхні», «простими каменями», «непотребом», який видається «без сорому і без користі» [21:514–515].

Опосередковано, через «Діаріуш» свт. Дмитра Туптала, можемо здогадуватись і про рецепцію митрополита Варлаама Ясинського, під керівництвом якого були надруковані деякі поетичні збірки Лазаря Барановича й до якого владика звертався за редакторською порадою. Святитель Дмитро Туптало говорить про вимогливість Варлаама Ясинського до творів, які публікувались у Києво-Печерській друкарні: «...що він прочитає і утвердить, те безсумнівно виходило друком» [21:513]. Однак важко сказати, чи насправді Варлаам Ясинський погодився друкувати поетичні твори Лазаря Барановича з огляду на позитивну оцінку його творчості, чи через повагу і вдячність до чернігівського владика, який, проте, неодноразово у своїх листах просив пришвидшити друк.

Щодо сприйняття поезії Варлаамом Ясинським, то заслуговує на увагу орієнтація іншого поета, сучасника Лазаря Барановича, о. Івана Величковського на тогочасного ректора Києво-Могилянського колегіуму як на реципієнта. Про це пише канадська дослідниця Наталя Пилип'юк у статті «Poetry as milk: a seventeenth-century metaphor and its pedagogical context» [26]. Вона порівнює літературну позицію Івана Величковського у двох текстах — у присвяті Варлааму Ясинському та в передмові до читача (поетична збірка «Млеко»). За спостереженнями дослідниці, Іван Величковський, беручи різні біблійні епіграфи з метафорою молока («молоко» як щось дитяче — в присвяті Варлааму Ясинському, і «духовне молоко», про яке говорив апостол Павло [1 Кор. 3:2–3], — в передмові до читача), відображає своєрідність української поезії XVII ст.

Йдеться про те, що наприкінці XVI — в XVII ст. українські викладачі не сприймали тези про те, що головною функцією поезії є естетична насолода, наголошуючи насамперед на її педагогічному та моральному наван-

таженні. На думку Наталі Пилип'юк, своєю збіркою Іван Величковський цілеспрямовано прагнув показати, що від поезії таки можна отримати естетичну насолоду, а також намагався спростувати погляд на літературну справу як на дитячу, залучаючи читача до рідномовної літературної гри, яка потребує інтелектуальних і духовних зусиль.

Таким чином, рецепція поезії Лазаря Барановича сучасниками та найближчими нащадками, по-перше, передає загальну тенденцію сприйняття віршів як «поетичної марнотратності» (Самійло Величко), дитячої справи, а барокового стилю як незрозумілого, по-друге ж, створює передумови до подальшого осмислення поетичної творчості чернігівського митця.

Другий етап рецепції (протягом XIX ст.) переважно засвідчує інтерес не так до змісту або форми поетичних збірок Лазаря Барановича, як до пошуку їхніх друкованих видань і реконструкції біографічного образу поета. У цей період традиційний вияв рецепції — це невелика (переважно словникова) стаття, яка складається з головних біографічних відомостей (часто — суперечливих), списку творів і незначних коментарів до них.

Кароль Естрейхер у багатотомній «*Bibliografii Polskiej*» (1827) подає бібліографічні відомості про більшість книг Лазаря Барановича. Митрополит Євгеній (Болховітінов) у книзі «Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской Церкви» (1827) також наводить список його творів, наголошуючи при цьому на проросійських симпатіях автора. Так поступово формуються два міфи про творчість Лазаря Барановича — польський і російський. Перший пов'язаний з висвітленням творчості митця як епігонства щодо польської барокової літератури і сформульований Лідією Стефанівською як «руський варіант сарматського стилю» [17]. Другий, як не парадоксально, закорінився в українській гуманітарній думці і виявляється через звинувачення Лазаря Барановича в промосковській позиції, прихильному ставленні до російських царів тощо (Іван Франко, Микола Сумцов, Михайло Возняк).

Йдучи за хронологічним принципом, далі слід назвати Віктора Аскоченського, який у книзі «*Киев с древнейшим его училищем Академією*» (1856) в контексті історії Києво-Могилянської академії окремо зупиняється на постатях її вихованців. Лазар Баранович

тут постає насамперед як захисник православної віри, чудовий богослов, а також талановитий «любитель витонченої словесності». Дослідник звертає увагу на любов письменника до віршування, що розкривається навіть у «серйозних творах», проте конкретних текстів не називає [1:162].

Архієпископ Харківський Філарет у праці «Обзор русской духовной литературы» (1859) ставить перед собою завдання зробити короткий огляд найважливіших біографічних відомостей і найвідоміших творів письменників з 862 року по 1720 рік. Загальна концепція такого огляду полягає у формуванні дискурсу руської (української) духовної літератури. Лазар Баранович постає тут насамперед як автор полемічного твору «*Nowa miara starej wiary*», а також як проповідник, що «любив моральні настанови» [6:291]. Далі подано лише реєстр книг. Ксенофонт Говорський у невеличкій біографічній статті про Лазаря Барановича також передусім звертає увагу на участь чернігівського пастиря в полеміці довкола унії, називає головні твори, але жодну з його книг не характеризує [4].

Перший систематичний курс історії української літератури «Історія літератури руської» (1887) Омеляна Огоновського містить розділ про Лазаря Барановича. Твори письменника науковець класифікує за мовним принципом. Омелян Огоновський вважає, що «латинська схоластична наука», чужа українській культурі, негативно вплинула на творчість письменників XVII ст., зокрема Лазар Баранович «загнав ся в діалектичних нісенітницях в памороку містицизму, добачаючи в поодиноких буквах якого слова ключ глибокої мудрості і накручуючи слова грамоти святої до писанини змісту політичного» [12:253]. Великий обсяг поетичних творів і використання віршів у прозових творах дослідник пояснює пристрасстю Лазаря Барановича до віршування.

У 90-ті роки XIX ст. працює над вивченням пам'яток ранньомодерної української літератури професор Київського університету Володимир Перетц. У статті «“*Filar Wiary*”: вновь найденное сочинение Лазаря Барановича» (1898) він ставить перед собою завдання «з'ясувати, що з багатої південно-руської літератури XVII століття належить перу Барановича» [13:51]. Попри те, що «*Żywoty świętych, ten Apollo pieie jak ci działali niech tak każdy dzieie*» та «*Apollo Chrześciański*» — це два заголовки однієї

і тієї ж збірки поезій, В. Перетц, виходячи з доступного йому матеріалу, припускає, що «*Zywoty świętych...*» — це окрема книга, а «*Apollo Chrześcijański*» (1670) і «*Lutnia Apollinowa*» (1671) — один і той самий твір з неправильно поданими заголовками.

При аналізі твору Лазаря Барановича «*Filar Wiary*» Володимир Перетц наголошує на поетичній плідності автора, критикуючи, проте, одноманітність змісту віршів, а також безсистемність у побудові збірки: «на перший погляд, можна подумати, що автор керувався в розташуванні віршів швидше від усього певними технічними, друкарськими міркуваннями, ніж наміром дати читачу зручний для оволодіння, систематизований матеріал» [13:73].

В іншій статті, присвяченій збірці «*Księga śmierci*», Володимир Перетц більшою мірою намагається передати зміст книги, наводячи з цією метою велику кількість цитат і пояснюючи це наміром задовольнити інтерес любителів старовини, оскільки «*Księga śmierci*» — рідкісний стародрук. Самі ж вірші збірки дослідник характеризує як твори, що «не відзначаються красою форми і багатством думки» [14:233].

Така характеристика збірки Лазаря Барановича «*Księga śmierci*» перегукується з раніше опублікованою в журналі «*Киевская старина*» статтею учня Володимира Перетца М. Марковського «*Случайная библиография*» (1891) [10]. Заголовок має на увазі відділ бібліографії про рідкісні видання з української історії, до яких належить і польськомовна збірка «*Księga śmierci*» (1676). Дослідник пов'язує звернення Лазаря Барановича до танатологічних мотивів з тим, що поет відчував наближення своєї смерті. Центральною темою збірки М. Марковський визначає славу спасительної місії Ісуса Христа. Проте спроби Лазаря Барановича виразити цю тему через алфавітні вірші, залучення широкого біблійного матеріалу трактуються дослідником лише як показовий приклад «схоластичного пустослів'я».

Таким чином, бачимо, що протягом XIX ст. на тлі історико-біографічної реконструкції постатей культурних діячів попередніх епох уже формується шаблонне сприйняття особи Лазаря Барановича, поетичні твори якого відлякують своїм обсягом, провокуючи негативну оцінку творчості та звинувачення в графоманії.

Першим, хто здійснив спробу підсумувати наукові здобутки дослідників XIX ст. про українську літературу XVII ст. та її представ-

ників, був Микола Сумцов. У праці «*О литературных нравах южнорусских писателей XVII ст.*» (1906) [20] дослідник відтворює парадигму літературного мислення XVII ст., враховуючи соціально-політичне тло та польські впливи. Він вважає, що письменників цієї епохи об'єднували національна ідея, почуття солідарності в конкурентоспроможній літературно-науковій діяльності, сором за неповноформатну культуру власного народу на тлі західноєвропейського інтелектуально-мистецького розвитку тощо.

В окремому дослідженні, присвяченому постаті Лазаря Барановича, Микола Сумцов більшою мірою зупиняється на суспільно-політичній діяльності письменника. Залучаючи історико-культурний матеріал, вчений зображує чернігівського владика як людину освічену, впливову, ініціативну та жваву, якій вдавалось поєднати в собі і священнослужителя, і літератора, і науковця, і видавця, і громадського діяча. Микола Сумцов був першим, хто створив цілісний образ Лазаря Барановича. Очевидно, саме такий спосіб викладу сприяв тому, що послідовники переважно дублюватимуть думки Миколи Сумцова.

Однак літературну творчість Лазаря Барановича дослідник розглядає або як тимчасову альтернативу політичній діяльності, або як особливості характеру письменника. Лазар Баранович «як натура поетична, схильна до захоплення», на думку науковця, має особливий стиль, він «виражається коротко, образно, шукає першого-ліпшого випадку провести певні паралелі, навести яке-небудь порівняння або оповідь, має слабкість до віршування», хоча водночас митцеві не вистачає систематичності, впевненості в шкільному матеріалі, він зловживає використанням цитат [19:136].

Крізь призму такого сприйняття дослідник аналізує й поезію Лазаря Барановича, найбільш детально зупиняючись на збірці «*Lutnia Apollinowa*» і характеризує насамперед її зміст. Микола Сумцов також акцентує увагу на історичному контексті, відшукуючи в поезіях суспільної тематики цікаві побутові та культурні особливості епохи XVII ст. У сильних віршах духовного змісту, на думку вченого, Лазареві Барановичу часто вдається лише початок. Йдучи за тематичним принципом, дослідник зупиняється на віршах морально-етичного, церковно-богослужбового та історичного змісту, подаючи в перекладі або в оригіналі найкращі, на його думку, твори, однак він не залучає літературознавчий аналіз, а, натомість, звертає увагу на ту суспільно-культурну позицію й ті погляди

Лазаря Барановича, вияви яких можна відшукати у віршах зі збірки «Lutnia Apollinowa». Елементи літературознавчого аналізу використовуються при характеристиці побудови віршів поета: описі обсягу, вимірюванні ритму та зауваженнях щодо римування, залучення алітерацій і прислів'їв. Вірші у вигляді хреста вчений називає «схоластичними іграшками» [19:127].

До грона кївської схоластичної школи зараховує Лазаря Барановича й Сергій Єфремов («Історія українського письменства», 1911). На думку дослідника, це «була вже та схоластична література, що цілком поринула в самі теологічні тонкощі і майже не торкалась живого життя» [7:88]. Крім освітніх причин, він пояснює це змінами в політичному житті. Лазар Баранович у цьому контексті постає насамперед як «переконаний автономіст і гнучкий дипломат того часу», що, на думку дослідника, «одбилося на його літературній діяльності» — на «томах церковних казань», полемічних творах і на «величезних фоліантах віршів», які «виявляють таке ж велике в автора бажання до віршування, який у нього малий був до цього хист» [7:98]. Естетичний критерій ігнорується дослідником.

Ще однією спробою розглянути творчість Лазаря Барановича в контексті історії української літератури є відповідний розділ підручника «Історія української літератури: У 3 т.» (1920) львівського науковця Михайла Возняка. Дослідник критикує насамперед суспільно-політичну позицію Лазаря Барановича, його орієнтацію на Московське царство. У своїй критиці дослідник спирається на історика В'ячеслава Липинського, який вбачав у постаті Барановича брак «якоїсь політичної української ідеї» [3:565]. Негативно оцінює Микола Возняк і літературну творчість письменника: «Визначався хворобливою схильністю писати, зокрема віршувати, й видавати це на світ друком» [3:566]. Те, що поезія домінує у творчому доробку автора, науковець трактує як «манію віршування» [3:567].

Радянське літературознавство в оцінці творів Лазаря Барановича орієнтується на підходи Миколи Сумцова, вибираючи зі спадщини чернігівського архієрея елементи, необхідні для марксистсько-ленінської концепції літератури. Так, у підручнику «Давня українська література» (1989) під редакцією Михайла Грицяя Лазар Баранович зображений насамперед як суспільно-політичний і культурно-освітній діяч. Поза увагою зали-

шається більшість поетичної спадщини автора. Поезія тут характеризується через зіставлення віршів «на морально-дидактичні теми» та про природу з віршами патріотичного змісту, в яких «значно більшої виразності досягає автор» [5:215]. Патріотизм, звісно, інтерпретується з позицій марксистсько-ленінського підходу. Не заперечується, проте, належність творчості Лазаря Барановича до барокового стилю, хоча глибшого розвитку ця теза не отримує.

Польська рецепція поезії Лазаря Барановича представлена дослідженнями Ришарда Лужного, Лідії Стефанівської та Анни Давчинської. Ришард Лужний у праці «Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska» (1966) [25] звертається до постаті Лазаря Барановича саме як до польськомовного поета, проте, на думку науковця, гіршого, ніж його польські сучасники. Поетичні збірки Лазаря Барановича дослідник називає зразками римоплетства найгіршого гатунку, які більшою мірою є не мистецьким, а культурно-історичним фактом. Винятками він вважає поодинокі твори та цикли зі збірок «Lutnia Apollinowa» й «Żywoty świętych», які виділяються грамотнішою польською мовою та оригінальнішими способами віршування.

Поділ віршів на релігійні та світські, пошук актуальних тем у поезії Лазаря Барановича вказують на те, що Ришард Лужний орієнтується на працю Миколи Сумцова, який у такий же спосіб і в такий же послідовності порушував названі проблеми. Як і Микола Сумцов, Ришард Лужний більшу частину дослідження присвячує збірці «Lutnia Apollinowa», приклади наводить лише з передмов, інші частини книги просто описує. Про поверхове прочитання поетичної творчості Лазаря Барановича свідчить також коментар Ришарда Лужного до збірки «Żywoty świętych». Дослідник цілком доречно зауважує, що джерела сюжетів збірки слід шукати, звертаючись до однойменних творів свт. Дмитра Туптала і о. Петра Скарги, але помиляється в тезі про те, що збірка Лазаря Барановича — це лише заримовані компіляції житій, розташовані в календарній послідовності.

У контексті розвитку української агіографічної поезії XVII–XVIII ст. аналізує збірку Лазаря Барановича «Żywoty świętych» сучасна дослідниця Світлана Журавльова [8]. На її думку, визначення «агіографічний вірш» є найбільш коректним щодо тих творів, які

вміщені у збірці. Їхніми визначальними рисами є відхід від житійного канону, психологізація, прагнення актуалізувати певні чесноти, необхідні в сучасному світі, через звернення до конкретного святого.

Головними тезами перегукуються з працею Ришарда Лужного стаття Лідії Стефанівської «Głos swojski i gum domowy. Польськомовна творчість Лазаря Барановича як руський варіант сарматського стилю» (2006) [17] та дослідження Анни Давчинської «Twórczość poetycka Łazarza Baranowicza: refleksje sprzed lat» (2008) [24].

Лідія Стефанівська вважає, що недостатньо розглядати поезію Лазаря Барановича в контексті занепаду поетичного бароко в XVII ст., як це робив Ришард Лужний. На думку дослідниці, слід порівнювати творчість поета не з відомими метафізиками другої половини XVII ст., а з «пересічними представниками сарматського русла польської поезії XVII ст.», яким Лазар Баранович у поетичній майстерності не поступається [17:276]. Як і Ришард Лужний, Лідія Стефанівська визначає Лазаря Барановича як «нерівного поета», в якого на загальному тлі творів, що «не представляють надто великої мистецької вартості», все ж можна відшукати і глибші речі [17:275].

Праця Анни Давчинської має більш описовий характер і цікава насамперед тим, що виконана у формі компаративного літературного портрету. Поетична творчість Лазаря Барановича тут розглядається як явище на межі двох культур — української і польської. Цим пояснюється залучення до роботи історичних розділів про особливості польсько-українських стосунків, а також про Берестейську церковну унію. Проте більшість коментарів авторка фактично повторює за Ришардом Лужним, так само називаючи поезію Лазаря Барановича віршами найгіршого гатунку, зразками занепаду бароко й так само виділяючи поодинокі твори, варті уваги, як винятки.

Наприкінці 1980-х рр. свіжим словом в українській медієвістиці став збірник «Укра-

їнське літературне барокко». Ростислав Радишевський у статті «Бароковий концептизм поезії Лазаря Барановича», вміщеній у цьому збірнику, констатує, що в ранніх дослідженнях Лазар Баранович «губився або ж зовсім невиразно поставав... як літератор, поет» [16:157]. Дослідник звертається до теорії концептизму, наголошуючи, що концептивне мислення «з особливою силою... виразилося в творчості Лазаря Барановича» [16:161], та ілюструючи це прикладами з поезій.

Свої спостереження над особливостями барокової поетики в індивідуальній манері Лазаря Барановича Ростислав Радишевський розвинув у компаративістській праці «Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVII wieku» (1996) [27]. Думку про концептизм як характерну ознаку поетичного стилю Лазаря Барановича підтримують у своїх працях Валерій Шевчук [23] та архієпископ Ігор (Ісіченко) [9].

Отже, рецепція поезії Лазаря Барановича тривалий час була пов'язана не з естетичним аналізом, а з літературознавчими упередженнями, які впливають із несприйняття барокової поетики сучасниками та прихильниками історико-біографічного методу, зі спроб нав'язати певний підхід або тлумачення. Лише протягом останніх років здійснюється нове прочитання поезії Лазаря Барановича, зорієнтоване на аналіз естетичних особливостей творчої манери митця. Проте ще не з'явилося ґрунтовної розвідки, присвяченої цій темі. Монографічні дослідження ускладнюються як культурною й мовною дистанцією, так і обмеженою кількістю примірників поетичних книг Лазаря Барановича в бібліотеках України. Слід сподіватися, що з публікацією оригінальних текстів і створенням електронних версій стародруків принаймні одна з перешкод зникне й розпочнеться більш інтенсивне освоєння поетичної спадщини найвідомішого барокового письменника Чернігівщини сучасним літературознавством.

Література

1. Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем академиею / В. Аскоченский. — К., 1856. — Ч. 1. — 370 с.
2. Болховитинов Е. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской Церкви: Т. 1 / Митрополит Евгений (Болховитинов). — 2-е изд., испр. и умнож. — СПб.: Тип. Ивана Глазунова, 1827. — 343 с.
3. Возняк М. Лазар Баранович / М. С. Возняк // Історія української літератури: у 2 кн., [2-е вид., випр.]. — Львів: Світ, 1992. — Кн. 1. — С. 563—572.

4. Говорский К. Баранович Лазарь: Краткий биографический очерк / К. Говорский // Вестник Юго-Западной и Западной России. — 1864. — Т I, сентябрь. — С. 107.
5. Грицай М., Микитась В., Шолом Ф. Давня українська література / М. Грицай, В. Микитась, Ф. Шолом; [під заг. ред. проф. М. С. Грицай]. — К.: Вища школа, 1989. — 415с.
6. Гумилевский Ф. Обзор русской духовной литературы. 862—1720 / архиепископ Филарет (Гумилевский). — Харьков, 1859. — 448 с.
7. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. — СПб., 1911. — 459 с.
8. Журавльова С. «Алфавит собранный, рифмами сложенный...» свт. Іоана Максимовича як явище агіографічної культури українського бароко: монографія / Світлана Журавльова; [наук. ред. архієп. Ігор (Ісіченко)]. — Бердянськ: БДПУ, 2012. — 238 с.
9. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII—XVIII ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / архієпископ Ігор (Ісіченко). — Львів : Свято-горець, 2011. — 568 с.
10. М. М. [Марковський М.] Случайная библиография / М. М. [Марковський М.] // Киевская старина. — 1891. — Т. XXXII. — С. 202—206.
11. Магушек О. Ю. Проповіді Лазаря Барановича в дискурсі українського Бароко: монографія / Олена Магушек. — Харків: Майдан, 2013. — 360 с.
12. Огоновський О. Історія літератури руської / О. Огоновський. — Львів, 1887. — Ч. 1. — 428 с.
13. Перетц В. «Filar Wiagu»: вновь найденное сочинение Лазаря Барановича / В. Перетц // Киевская старина. — 1898. — № 7—8. — С. 50—74.
14. Перетц В. «Księga śmęrci» архієпископа Лазаря Барановича / В. Перетц. — Киевская старина. — 1898. — № 9. — С. 225—233.
15. Письма преосвященного Лазаря Барановича с примечаниями. — [2-е издание]. — Чернигов : Типография Ильинского монастыря, 1865. — 253 с.
16. Радишевський Р. Бароковий концептизм Лазаря Барановича / Ростислав Радишевський // Українське літературне барокко : збірник наукових праць; [відп. ред. О. В. Мишанич]. — К. : Наукова думка, 1987. — С. 156—177.
17. Стефанівська Л. Głos swojski i gum domowy. Польськомовна творчість Лазаря Барановича як руський варіант сарматського стилю / Лідія Стефанівська // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. — 2006. — № 21. — С. 275—289.
18. Страдомский А. Письма к преосвященному Лазарю Барановичу, архієпископу чернігівському и новгородсеверському (12 писем разных лиц) и 2 универсала гетмана Петра Сухова / прот. А. Страдомский // Черниговские епархиальные известия. — 1867. — С. 334—342, 389—404, 416—423, 456—470.
19. Сумцов Н. К истории южнорусской литературы XVII / Н. Ф. Сумцов. — Выпуск 1: Лазарь Баранович. — Х. : Типография М. Зильберберга, 1885. — 183 с.
20. Сумцов Н. О литературных нравах южнорусских писателей XVII ст. / Н. Ф. Сумцов. — СПб.: Тип. Императорской АН, 1906. — 24 с.
21. Туптало Д. Дневные записки / Свт. Димитрий, митрополит Ростовский // Сочинения святого Димитрия, митрополита Ростовского. — Ч. 1. — М. : Синодальная Типография, 1848. — С. 465—522.
22. Чернігівські Афіни / [передм., упоряд. текст. матеріалу, комент. А. Макарова]. — К. : Мистецтво, 2002. — 288 с.
23. Шевчук В. Лазарь Баранович як поет / В. Шевчук // Муза Роксоланська. Українська література XVI—XVIII ст. : у 2 кн. — К. : Либідь, 2005.
Кн. 2 : Розвинене бароко. Пізні бароко. — 2005. — С. 128—143.
24. Dawczyńska A. Twórczość poetycka Łazarza Baranowicza: refleksje sprzed lat / Anna Dawczyńska. — Kraków : Collegium Columbinum, 2008. — 130 s.
25. Łużny Ryszard. Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska: Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich w XVII—XVIII w. / Ryszard Łużny. — Kraków : Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1966. — 170 s.
26. Pylypjuk N. Poetry as milk: a seventeenth-century metaphor and its pedagogical context / N. Pylypjuk // Journal of Ukrainian Studies. — 1992. — Volume 17. — № 1—2. — P. 189—203.
27. Radyszewskyj R. Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVII wieku / Rostysław Radyszewskyj. — Kraków: Wydawnictwo oddziału Polskiej akademii nauk, 1996. — 284 s.

